వెంకటరమణశాస్త్రి సద్బ్రాహ్మణ కుటుంబానికి చెందినవాడు. అయితే అతని చిన్నప్పుడు మృదంగం నేర్చుకోవాలనే కుతూహలం ఉండేది. ఆ కుతూహలంలో, అన్న చెపుతున్నా వినక దక్షిణాది వెళ్ళి పది సంవత్సరాలు గురుశుశ్రూష చేసి నేర్చుకున్నాడు. మృదంగం బాగా నే వాయిస్తాడు గాని, బుద్ధిలో వున్న వెంకతనం వల్ల, పాడే సంగీత విద్వాంసుడికి మధ్య మధ్య పెడతిరుగుతూ వుంటాడు. అందువల్ల సకృత్తుగా తప్ప ఏ గొప్ప సంగీత విద్వాంసుడూ అతన్ని తన పాటకచ్చేరీకి పిలిపించేవాడు కాదు. పిలిపించినవారికి సభ పూర్తి అయ్యే వరకూ, ప్రాణాలు కొట్టుకుంటూనే వుండేవి.

అయితే మనిషి చెడువాడా అంటే కాదు. ఇప్పటికీ స్నానం చేసి, మొహానికి గంథం రాసి, కుంకుంబొట్టు పెడితే బ్రహ్మవర్చస్సు ఉట్టిపడుతూ వుంటుంది. అతని అరవయ్యోపడిలో అతనికీ నాకూ పరిచయం అయింది. అప్పటికి అతను ప్రభుత్వంవారు స్థాపించిన సంగీత విద్యాలయంలో 'మృదంగిస్టు'గా వుంటున్నాడు. నేను దానికి దగ్గర్లోవున్న హైస్కూల్లో మాష్టరుగా వుంటూ వుండేవాణ్ణి. నేను మొదటి నుంచీ ఆ హైస్కూల్లో మాష్టరును కాదు. మరొక స్కూలునుంచి అక్కడికి ట్రాన్స్‌ఫర్ అయ్యాను.

ఒక రోజు వెంకటరమణశాస్త్రి, 'దినపత్రిక వుంటే ఒకసారి ఇస్తారా?' అంటూ నా గదికి వొచ్చాడు. ఇచ్చాను. కూర్చుని తీరిగ్గా చదువుకొని వెళ్ళిపోయాడు. ఆ రోజు మొదలుకొని రోజూ పత్రిక చదువుకోటానికి వస్తూండేవాడు. ఈ విధంగా పరిచయం అయి, ఆ పరిచయం క్రమక్రమేణా స్నేహంగా వృద్ధి చెందింది.

వెంకటరమణశాస్త్రికి వేదాంతంలో కొద్దిగా పరిచయం వుంది. నా కప్పుడు సర్వీస్‌లో రావలసిన ప్రమోషన్ రాక, కాస్త వేదాంతదృష్టి అలవడి వుంది. అందువల్ల పత్రికల్లో వున్న విషయాలతోపాటు వేదాంతాన్ని గురించి మేము ఎక్కువగా మాట్లాడుకుంటూ వుండేవాళ్ళం. వేదాంత విషయం ఏది చర్చకు వచ్చినా నశ్యం తా నింత తీసుకుని, నాకొక పట్టు ఇచ్చి, పీల్చి, నన్ను పీల్చమని సంభాషణకు ఉపక్రమించేవాడు.

అతను వేదాంతంలో కృషి చెయ్యకపోయినా, వంశపారంపర్యా వచ్చిన జ్ఞానంవల్లా, అనుభవంవల్లా దాంతంలో ఒకస్థాయికి వొచ్చిన మనిషి. నాకు, చదవటానికైతే చాలా పుస్తకాలు చదివాను గాని; అనుభవం, అనుష్ఠానం తక్కువ. అందువల్ల మా సంభాషణ ఒకరికొకరికి సహాయకారిగా వుండేది. పరిచయం అయిన కొద్దిరోజులకే, మా స్నేహం దృఢపడటానికి ఇది ముఖ్య కారణం.

గోపీచంద్

ఒక రోజు అతను మామూలుగా నా గదికివచ్చి ఆనాటి దినపత్రిక అడిగాడు. నే నిచ్చాను.

అతను పత్రిక పేజీలు తిరగవేస్తూ, ఒకచోట ఆగి "పాపం" అని ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"ఏమిటి సంగతి?" అని నేను అడిగాను.

"మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు మరణించారు. చూడలేదా?" అన్నాడు శాస్త్రి.

ఆ వార్త నేను చూశాను. కాని అంత విలువ ఇవ్వలేదు. అతను ఆ వార్తకు ఎందుకు అంత విలువ ఇస్తున్నాడో కూడా నాకు అర్థంకాలేదు.

మహమదల్లీ సాహేబుగారు ఒక పెద్ద జాగీర్దారు కొడుకు. అప్పుడు మేము వుంటున్న వూరు ఆ జాగీర్లోదే. ఇటీవలే ఆ జాగీర్ని ప్రభుత్వం తనపరం చేసుకుంది. అయితే అతని మరణానికి వెంకటరమణశాస్త్రి విచారపడటం దేనికి? ఈ మాటే అతన్ని అడిగాను.

"నేను అయన కొలువులో కొన్నాళ్ళు మృదంగం వాయించాను. చాలా మంచి మనిషి," అన్నాడు.

మహమ్మదల్లీ సాహేబు మంచి మనిషి అనగా వినటం నా కదే మొదటిసారి. అయనకూ అయన తండ్రిగారికీ ప్రజల్లో ఏమాత్రం మంచి పేరు లేదు. వారు చేసిన దౌర్జన్యాలను గురించీ, వారి జనానాలను గురించి ప్రజలు చిత్రవిచిత్రమైన కథలు చెప్పుకోవటం నేను ఎరుగుదును. అటువంటి మహమ్మదల్లీ సాహేబుని మంచి మనిషి అంటున్నాడు వెంకటరమణశాస్త్రి తేలిగ్గా అభిప్రాయాలను ఏర్పరచుకునే మనిషి కూడా కాదు. విషయం సమగ్రంగా తెలుసుకోవాలనిపించింది నాకు.

"నువ్వు అయన కొలువులో ఉద్యోగం సంపాదించడం ఎలా సంభవించింది!" అని అడిగాను.

అయన నెమ్మది నెమ్మదిగా కథంతా చెప్పాడు.

ఆ రోజుల్లో వెంకటరమణశాస్త్రి మృదంగం విద్య నేర్చుకొని ఏ పనీ పాటా లేకుండా తిరుగుతుండేవాడు. అన్నగారి మంకుతనంవల్లా, తన దిమ్మరితనంవల్లా ఉన్న ఆస్తి అడుగంటింది. అప్పటికే అతనికి నలుగురు పిల్లలు. అందులో భార్య కొంచెం రజోగుణం గలది అవటంవల్ల ఇంట్లో వుండటం క్షణక్షణ గండంగా పరిణమించింది. శాస్త్రిది అసలు సర్కారు జిల్లాలో ఒక కుగ్రామం. సర్కారు జిల్లాలో అతనికి పరిచయులూ, స్నేహితులూ చాలామంది వున్నారు గాని ఏ ఒక్కరూ అతనికి సహాయం చెయ్యలేకపొయ్యారు.

సర్కారు జిల్లాల్లో ఉద్యోగం దొరకనివారు హైదరాబాద్ వెళ్ళటం రివాజు. అదేవిధంగా వెళ్లాడు వెంకటరమణశాస్త్రి. అక్కడ అయన తిరగ్గా తిరగ్గా తనలాగే వచ్చి ఉద్యోగం సంపాదించుకొని, సుఖంగా జీవయాత్ర సాగిస్తున్న ఒక పాతచుట్టం కనుపించాడు. అయన మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి దగ్గర మేనేజరుగా వున్నాయనను ఎరుగును. వెంకటరమణశాస్త్రిని అయన దగ్గరకు తీసుకొని వెళ్లాడు.

అప్పటికి ఇంకా హైదరాబాద్ భారత ప్రభుత్వం క్రిందికు రాలేదు. నైజామే పరిపాలిస్తూ వుండేవాడు. జాగీర్దార్ల పని అతి వైభవంగా వుండేది. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి తండ్రి బంజారా కొండల మీద వుండేవారు. మహమ్మదల్లీ సాహేబు సైఫాబాద్లో వొక పెద్ద భవనంలో వుంటూ వుండేవాడు. వారానికి వొకసారి ఉదయం వెళ్ళి, తండ్రితో భోజనం చేసి వస్తుండేవాడు. అంతకంటే అయనకూ తండ్రికీ ఎటువంటి సంబంధమూ వుండేదికాదు. ఎవ్వరి జీవితం వారిదిగా వుండేది. అయితే తండ్రి కుమారునికి నెలకు ఇంతని డబ్బు మాత్రం పంపుతూ వుండేవారు. మహమ్మదల్లీగారు ఆ డబ్బూ సొంత ఆస్తిమీద వచ్చే డబ్బూ ఖర్చుపెట్టటమేగాక, అప్పుకూడా చేస్తూ వుండేవారు ఇతర ఖర్చులమాట అటుంచి వారి జనానాలో వందమంది వుంటూ వుండేవారు. రెండు వందలకు పైగా గుర్రాలూ ఏనుగులూ వుండేవి. మద్యపానం, నృత్య సంగీతాలూ అహర్నిశలూ జరుగుతూ వుండేవి. అయన భవనం, ఒక ఇంద్రభవనంగా వుండేది.

ఇవన్నీ హైదరాబాద్లో అబాలగోపాలానికి తెలుసు. హైదరాబాద్లో అడుగుపెట్టిన కొద్ది గంటలకే ఈ విషయాలన్నీ వెంకటరమణశాస్త్రి చెవికెక్కినై. మామూలు పరిస్థితుల్లో అయితే అటువంటి మహమ్మదల్లీ సాహేబు దగ్గర పనిచెయ్యటానికి వెంకటరమణశాస్త్రి అంగీకరించి వుండేవాడు కాదు. కాని ఇప్పుడు ఏదో ఒక ఉద్యోగం చెయ్యటంకంటే గత్యంతరంలేక అంగీకరించాడు.

మంచిరోజు చూచి వెంకటరమణశాస్త్రిని ఆ పాతబంధువు, మేనేజరు దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాడు. మేనేజరు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాడు. వెంకటరమణశాస్త్రి వాయిద్య నైపుణ్యం, ఉన్నదానికంటే వెయ్యిరెట్లు ఘనతగా చెప్పాడు. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు వెంకటరమణశాస్త్రిని మరునాటి మంచి ఉద్యోగంలో చేరమన్నాడు. రోజూ సాయంకాలం ఆరుగంటలకు వచ్చి తొమ్మిది గంటలకు వెళ్ళిపొమ్మనారు.

మరునాడు వెంకటరమణశాస్త్రి కొలువులో ప్రవేశించాడు. కాని పనేమి వుండేది కాదు. ఏ కాసేపో, గుణం కుదిరితే, మృదంగం వాయించమనేవాడు. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి ఖైర్వా వరుసలు ఇష్టం. అవే వాయించమనేవాడు. శాస్త్రీ అలాగే వాయించేవాడు. కాని మృదంగం తాను వాయిస్తున్నప్పుడల్లా తలుపు ప్రక్కనుంచి ఒక యువతి అపేక్షగా వింటూవుండడం అతను గమనించకపోలేదు. ఆమె పేరు మనోహరి. జనానాలో వుండే యువతుల్లో ఆమె ఒకతె. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి చాలా ఇష్టురాలని ప్రతీతి.

అలా జరిగిపోయినై కొన్నిరోజులు. రోజులు గడచినకొద్దీ మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారితో వెంకటరమణశాస్త్రికి బాగా చనువు ఏర్పడింది, అలా చనువు ఏర్పడటానికి వేదాంతం తోడ్పడింది. మహమ్మదలీ సాహేబు గారికి హిందూ వేదాంతం అంటే ఇష్టం. అందుకని ఏవేవో ప్రశ్నలు వేస్తూ ఉండేవారు. భాగవతంలోని పద్యాలు చదివించుకొని సంతోషిస్తూ వుండేవారు వారి భవనం ప్రక్కన వున్న రామాలయానికి ధూపదీపనైవేద్యాలకు ఖర్చు మహమ్మదలీ సాహేబుగారే భరిస్తూ వుండేవారు.

అప్పుడప్పుడూ తన సొంత విషయాలుకూడా చెపుతూవుండేవారు. ఆ మధ్య తండ్రిగారికీ, ఆయనకూ పొరపులు వొచ్చినై. జాగీర్లు ఎక్కువ కాలం వుండవని తెలుసుకొని తండ్రిగారు చాలా డబ్బు పోగుచేశారు. ఖర్చంతా తగ్గించివేశారు. తన దగ్గర వున్న దాసదాసీ జనానికి వివాహాలు చేసి పంపించివేశారు. కుమారుడు కూడా అదే విధంగా చెయ్యాలని వారి ఉద్దేశ్యం. కాని మహమ్మదలీ సాహేబుగారు అందుకు వొప్పుకోలేదు. దానితో నెలనెలకూ వారిచ్చే డబ్బు మానివేస్తానని తండ్రిగారు బెదిరించారు. ఇటువంటి విషయాలన్నీ శాస్త్రికి చెపుతూ వుండేవారు.

"మా తండ్రి రక్తంలో జాగీర్దారీ రక్తం లేదు. వొట్టి కోమటి. మా తండ్రిగారి చిన్నతనంలో మా తాతగారు వారిని వొక ఉత్సవానికి వెంట తీసుకువెళ్ళారు. ఊరేగింపు సమయంలో మా తండ్రిగారి జేబురుమాలు క్రిందపడింది. ఆయన దాన్ని తీసుకుని మళ్ళీ జేబులో పెట్టుకున్నారు. అందుకు మా తాతగారికి కోపం వచ్చి వీడు జాగీరు పరిపాలించడానికి అర్హుడు కాడనిచెప్పి రాజధాని బయట వొక భవనం కట్టించి అందులో పెట్టారు." అని చెప్పేశారు.

(యువ 1961 జులై సంచిక నుంచి)

"ప్లీడరుగారూ! విల్లులో నా తదనంతరం నా యావదాస్తీ తిరిగి నాకే చెందేట్లు రాయించండి. పునర్జన్మ ఎలాగూ ఉందిగా."

"మరి తండ్రిగారు పరిపాలనకు ఎలా వచ్చారు హుజూర్," అని అడిగాడు వెంకటరమణశాస్త్రి.

"మంత్రిగారి సహాయంతో శాస్త్రిజీ." అన్నారు మహమ్మదలీ సాహేబుగారు. ఇంకా ఇలా చెప్పారు. "మా తాతగారికి మామూలు భార్యల సంగతి అటుంచి, ముఖ్యులు ఇద్దరు వుండేవారు. అందులో పెద్ద భార్య సంతానం మా తండ్రిగారు. రెండవ భార్యకు ఇద్దరు కుమారులు వున్నారు. వారు చాలా దర్పం గలవారు. అందులో పెద్దవాడు నిజంగా పరిపాలనకు అర్హులు. తన తరవాత జాగీరు పరిపాలనకు వారు రావాలనే మా తాతగారి అభిలాష. కాని మా తాతగారి అనంతరం, మంత్రిగారు మా తండ్రిగారివద్ద చాలా డబ్బు తీసుకొని, మా తాతగారి కోర్కెకు వ్యతిరేకంగా, వారు వ్రాసిన ఫర్మానాను మాపుచేసి మా తండ్రిగారిని గద్దె ఎక్కించారు."

"మరి మీ తాతగారి రెండవ భార్య కుమారులు ఇప్పుడేం చేస్తున్నారు హుజూర్?" అని ధైర్యంచేసి అడిగాడు శాస్త్రి.

"వీధులు బట్టుకు తిరుగుతున్నారు శాస్త్రిజీ. మా తండ్రిగారు కోమటి అని చెప్పాను గదా. వారికి ఏమీ ముట్టకుండా చేశారు. అప్పుడప్పుడూ నేనే వారికి కొద్దీ గొప్పా డబ్బు పంపుతూ వుంటాను. ఈ సంగతి తెలిస్తే మా తండ్రిగారు వూరుకోరు. నాకిచ్చే డబ్బు కూడా ఆపుచేస్తారు. అందుకని ఈ విషయం రహస్యంగా వుంచాను. ఆ బిడ్డలు కూడా మా తండ్రిగారి తోటివాళ్ళే గదా, వారిని అలా చెయ్యటం అన్యాయం చెయ్యటం కాదా శాస్త్రిజీ? భగవంతుడు ఊరుకుంటాడా?" అని అడిగారు మహమ్మదలీ సాహేబుగారు.

ఏమంటే ఏమవుతుంతో నని "భగవంతుని లీలను గ్రహించటం కష్టం హుజూర్," అన్నాడు శాస్త్రి.

మహమ్మదలీసాహేబుగారు కాసేపు మౌనంగా కూర్చున్నారు. చివరికి "ఏదైనా మా తండ్రి గారిలో జాగీర్దారుల రక్తం లేదు. ఆయన వొట్టి కోమటి. కోమటని నేను మాటవరుసకు అనటం లేదు శాస్త్రిజీ. మా ముత్తవకు అసలు పిల్లలు లేరవీ, అందువల్ల జాగీరు తన

సవతి పిల్లలకు ఎక్కడ వెళ్తుందో అని భయపడి, ఎవ్వరికీ, చివరికి మా తాత గారికైనా తెలియకుండా కోమట్ల పసిపాపను తెచ్చుకొని తనకు పుట్టిన పిల్లవాడుగా నటించి పెంచిందని వొక ప్రబలమైన వదంతి వుంది. మా తండ్రి గారి చర్యలు చూస్తుంటే ఇది నిజమే నేమోనని అనిపిస్తూ వుంది, శాస్త్రీజీ." అన్నారు.

శాస్త్రి మహమ్మదలీ సాహేబు తండ్రిగారి పిసినిగొట్టుతన్నాన్ని గురించి అంతకుముందే అనేక కథలు విని వున్నాడు. ఆమాటకి వస్తే హైదబాద్‌లో ఈ విషయం తెలియని పౌరుడంటూలేడు. వారు బేరకు పది సిగరెట్లు ఇచ్చే చార్మినార్ సిగరెట్లు మాత్రమే త్రాగు తారు. వాటిని కూడా చౌక అని ప్యాక్టరీ నుంచి పెద్ద మొత్తంగా వొకసారి తెప్పిస్తారు. కుడితిపీలు చిరిగితే, అవే కుట్టించుకొని తొడుగుకుంటారు; మిషన్ వాడి దగ్గరకు పంపితే, కను చావటంవల్ల సరిగ్గా కుట్టడేమో నని, మిషన్‌వాడిని మిషిన్‌తో సహా పిలిపించి తన పర్యవేక్షణ క్రింద చిరుగులు కుట్టించి తొడు క్కుంటారు. అంతేకాదు. తన క్రింద వున్న చిన్న చిన్న జాగీర్దారు లందరూ చార్మినార్ సిగరెట్లే త్రాగాలనీ, ఖరీదు గల బట్టలు కుట్టించుకోగూడదనీ, ఎవ్వరూ విలాసార్థం జాగీరు దాటి బయటకు వెళ్ళి డబ్బు ఖర్చుపెట్టగూడ దనీ వొక ఫర్మానా కూడా దయచేయిం చారు. ఇటువంటి విషయాలు చాలా విన్నాడు శాస్త్రి. కాని మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి తండ్రిగారు కోమట్ల పిల్ల వాడని వినటం అప్పుడే. అదీ వారి కుమారుని నోటనుంచి వినేటప్పటికి నిర్విణ్ణుడయ్యాడు.

"అది సంభవమా హుజూర్?" అని అడిగాడు. నిజంగా హుజూర్ వారిని అలా అడగకూడదు. కొత్తగనక ధైర్యం చేసి అడిగాడు శాస్త్రి.

"ఏది?"

"మీ తండ్రిగారి జననవృత్తాంతం."

"జనానా సంగతి మీకు తెలియదు శాస్త్రిజీ. మీ ఆచారాలకూ మా ఆచారాలకూ చాలా తేడా వుంటుంది. ఇప్పుడు నా జనానాలో వందమంది స్త్రీలున్నారు. అందరూ వయస్సులో వున్నవారే. వారందరూ ఏం చేస్తున్నదీ, అసలు జనానాలో ఏం జరుగుతున్నదీ నాకు తెలుస్తుందంటావా? ఈ తెలుసుకోటానికి నేను ఎవ్వరిమీదో ఒకరిమీద ఆధార పడాలి. ఆతడు నిజం చెపుతాడని నమ్మకం ఏముంది? తన వ్యక్తిగత ద్వేషం తీర్చు కోటానికి ఎవ్వరిమీదో ఒకరి మీద కల్పించి అబద్ధాలు చెప్పవచ్చు. నిజం సునాయాసంగా కప్పిపుచ్చవచ్చు. అబద్ధాన్ని నిజంగా ప్రదర్శించవచ్చు. అంతే నంటావా శాస్త్రీజీ?" అన్నాడు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

శాస్త్రి ఏం చెప్పగలడు? "కొంత వరకు హుజూర్" అన్నాడు.

"ఇక మా బేగం సాహేబాల సంగతి. మీలో భార్యాభర్తలు కలిసి వున్నట్లు మేము ఉండం ఉండటానికి వీల్లేదు. అడ్డు కునేవి ఏమిటంటావా? ధనమదాంధతే కావచ్చు. కారణం ఏదయినా కలిసివుండం అనేది సత్యం. మేము వొక భవనంలో వుంటాం. బేగం సాహేబాలు మరొక భవనంలో వుంటారు. మేము వారి దగ్గరకు వెళ్ళాలంటే ముందుగా కబురు పెట్టాలి. ఏ కారణంవల్లయినా బేగం సాహేబాలు 'వలనుపడదు' అంటే ఊరుకోవలసిందే. ఇక అక్కడ ఏం జరుగుతున్నదీ మా కెలా తెలుస్తుంది? బేగంసాహేబాలకు, వారికి వుండే పరి వారం వారికి వుంటుంది. ఇక ఆ పరి వారంలో ఎవ్వరిమీదో ఆధారపడవలసి వస్తుంది. వారు నిజం చెపుతారనే నమ్మకం ఏముంది?

"బేగంసాహేబాగారికి నెల తప్పింది అంటారు. పెద్దపెట్టున ఉత్సవం జరుగు తుంది. నిజమే అనుకుంటాం. పోనీ, నిజమే అన్నట్లు నటిస్తాం."

"బేగంసాహేబాగారు ప్రసవించింది అంటారు. మొదటిసారి కంటే పదిరెట్లు వైభవంగా ఉత్సవం జరుగుతుంది. సరే అనుకుంటాం. పోనీ, అనుకున్నట్లు నటిస్తాం."

"మనకి పెళ్ళయిన కొద్ది రోజుల్లోనే నీలో కొన్ని లోపాలు కనపడ్డాయి. లేకపోతే నీలాంటివాడు ఎందుకు దొరుకుతాడు."

"ఏ డాక్టరునైనా పంపి నిజానిజాలు తెలుసుకుందాం అంటే, ఆ డాక్టరు నిజం చెపుతాడని నమ్మకం ఏముంది? ఆ డాక్టరు మీద మరొక వేగులవాణ్ణి వెయ్యాలి. ఆ వేగులవాడు నిజం చెపుతాడని నమ్మకం ఏముంది? వాణ్ని కనిపెట్టి వుండమని మరొకణ్ని పురమాయించాలి. ఇలా ఒక పెద్ద గొలుసు తయారవుతుంది. గొలుసు పెద్దదయిన కొద్దీ, సత్యం దూరం అవు తూంటుంది. ఇంత గొలుసు తయారు చేసికొని మేము ఎక్కడ వుంటాం? యధాస్థానంలోనే వుంటాం. ఎవ్వరినో ఒకర్ని నమ్మవలసిన స్థితిలోనే వుంటాం. ఇక వృధా శ్రమ ఎందుకు? బేగం సాహేబాగారి మాటే నమ్మితే పోలా?"

"బాగా సెలవిచ్చారు హుజూర్," అన్నాడు శాస్త్రి దిక్కులు చూస్తూ.

"అందుకని మా తాతగారు బేగం సాహేబాగారి మాట నమ్మి వుంటారు."

"పోనీ, నమ్మినట్లు నటించి వుంటారు," అని మనస్సులో అను కున్నాడు శాస్త్రి. పైకి అనే ధైర్యంలేక మెదలకుండా కూర్చున్నాడు.

అతని మౌనం అపార్థంచేసుకొని, "జాగీర్దారు కుటుంబాలంటే మీరు ఏమేమిటో ఊహించుకుంటారు. విష పూరిత వాతావరణం తప్ప ఏముంటుం

దిక్కడ? విషపూరిత వాతావరణంలో వుంటూ ఎవ్వరికి వాళ్ళం నేర్పుగా బ్రతకటమే మేము చేసే పని," అన్నారు.

ఈ విధంగా మహమ్మదల్లీ సాహేబు గారు అనేక విషయాలు చెపుతూ వుండే వారు శాస్త్రికి.

* * *

కొంత వయస్సు మళ్ళిన వాడవటం వల్లా, సద్బ్రాహ్మణు డవటంవల్లా, శాస్త్రి అంటే మంచి నమ్మకం కుదిరింది మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి. పోనీ కుదిరిందని శాస్త్రి అనుకున్నాడు. దానికి కారణాలు వున్నాయి. మామూలుగా జనానాలోకి ఏ పురుషుణ్ణీ వెళ్ళనివ్వరు. అటువంటిది శాస్త్రి ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు వెళ్ళటానికి వీలుగా సాహేబ్ గారు హుకుం దయచేశారు. ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు ఎక్కడకు పడితే అక్కడకు అతను వెళ్ళవచ్చు, రావచ్చు. ఎవ్వరూ ప్రశ్నించటానికి వీల్లేదు. తన క్రింద పనిచేసేవారెవ్వరూ మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారిని నేరుగా చూడటానికి వీల్లేదు. ముందుగా మేనేజరుతో చెప్పుకొని, వారి ద్వారా పర్మిషన్ తెచ్చుకొని చూడాలి. ఇటువంటి నిబంధనలు శాస్త్రికి వర్తించేవి కావు. శాస్త్రి ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు హుజూర్‌ని చూడవచ్చు. ఆయనకు ఏ అడ్డూ లేదు.

జరిగినన్నాళ్ళూ ఈ ఉద్యోగం బాగానే వుంది శాస్త్రికి. సాయంకాలం ఆరుగంటల వరకూ సొంతపనులు ఏమన్నా వుంటే చూచుకొని హుజూర్ దగ్గరకు వెళ్ళే వాడు. తొమ్మిది గంటలకు తిరిగివచ్చే వాడు. ఒకటవ తారీఖు వచ్చేటప్పటికి వందరూపాయలు ఇంటికి వచ్చేవి. ఇదే కాకుండా ఎక్కడికన్నా వెళ్ళదలిస్తే ముందుగా హుజూర్‌కి నివేదించుకునే వాడు. హుజూర్ మరునాడు ఫలానా గంటకు రమ్మని చెప్పి, మేనేజరుద్వారా ఖర్చులు ఇప్పించేవారు. పండగలకూ,

(యువ 1960 దీపావళి సంచిక నుంచి)

పబ్బాలకూ ఉప్పూ, పప్పూ ఇంటికి వస్తూ వుండేవి. అప్పటికే చాలా కష్టాలుపడి వున్నాడేమో జీవితాంతం వరకూ ఇలా జరిగితే చాలు అనుకున్నాడు. శాస్త్రి అయితే మహమ్మదల్లీ తండ్రి గారు ఎప్పుడు కోపంవచ్చి తాము కుమారునికి ఇస్తున్న డబ్బు ఆపివేస్తారో, ఎప్పుడు జాగీర్లు రద్దయిపోతవో అనే భయం ఒకటి అతన్ని వెన్నాడుతూ వుండేది. ఈ రెంటిలో ఏది జరిగినా మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి తనలాంటి ఉద్యోగస్థులను తగ్గించక తప్పదని అతనికి తెలుసు.

"హుజూర్ వున్నారా?" అని అడిగాడు శాస్త్రి ఒకరోజు గేట్లో కాపలా కాస్తున్న పహరావాణ్ణి.

ఆ పహరావాడు సలాంపెట్టి, "లేదు శాస్త్రీజీ. తండ్రిగారి హుకుం అయితే చూట్టానికి వెళ్ళారు," అని చెప్పాడు.

శాస్త్రి తన గదిలోకి వెళ్ళి కూచున్నాడు. ఏమీ తోచక మృదంగం బయటకు తీసి శృతి పెడుతూ కూర్చున్నాడు.

"శాస్త్రీజీ?"—అని పిలుపు చేరువగా వినిపించేటప్పటికి ఉలిక్కిపడి చూశాడు శాస్త్రి.

మనోహరి. మనోహరి అసలే అందగత్తె. అందులో చక్కగా ముస్తాబై వుంది. ధగధగ మెరిసిపోతూవుంది.

"ఇవ్వాళ మీ మృదంగం తీరగ్గా విందామని వచ్చాను," అన్నది.

"మృదంగం కన్డీషన్లో వున్నట్లు లేదు," అన్నాడు శాస్త్రి కొంత తడబడుతూ.

"మీ వ్రేళ్ళు కండీషన్లో వున్నాయి గదా, అదే చాలు," అని అపహాస్యం చేసింది మనోహరి. "అవే చాలు" అని దిద్దుకుంది.

శాస్త్రికి తప్పలేదు. "ఏం వాయించమంటారు?" అని అడిగాడు.

"ఖైర్వా వరస."

శాస్త్రి కొంచెం వస్తాయించాడు. ఆ వరస ప్రభావం అతనికి తెలుసు. ఆ వరస మొగవాళ్ళకంటే ఆడవాళ్ళని ఎక్కువగా ఉద్రేకపరుస్తుందనేది అతని అనుభవంలో సంగతి. ఆ వరస వాయించినప్పుడే ఆమె తలుపు దగ్గర వుండి వింటూవుండేదనే సంగతి అతను మరచిపోలేదు.

"సంకోచిస్తారేం, శాస్త్రీజీ?"

శాస్త్రి మొదలుపెట్టాడు. మొదలు పెట్టినప్పుడు సంకోచమే గాని తరువాత తన్ను తాను మరచాడు. ఖైర్వా వరుస వినేవాళ్ళనే కాదు, వాయించే వాళ్ళని కూడా ఉద్రేకపరుస్తుందని తెలిసీ తన్ను తాను సంబాళించుకోలేకపోయాడు. గతి తరువాత గతి వాయించుకుంటూ పోతున్నాడు. మనోహరి ఆనందంలో తేలిపోతూవుంది.

బయట వానచినుకులు పడుతున్నాయి. జనానాలోంచి కిలకిల నవ్వులు వినిపిస్తున్నాయి. మనోహరి శరీరం ఒక్కసారి సువాసనలను విరజిమ్మింది. ఆమె లేతనడుము త్రాచుపాముకుమల్లే లయబద్ధంగా మెలితిరుగ నారంభించింది. ఎటుపడితే అటు విల్లుకుమల్లే ఒంగుతూ వుంది. నడుంమీద గుడ్డపీలికన్నా లేదు. బొడ్డు తన లోతులను ప్రదర్శిస్తూ వ్యామోహ వీచికలను రేకెత్తిస్తూ వుంది.

శాస్త్రి దురితస్థాయిని అందుకున్నాడు. ఒళ్ళుమరచి వాయించాడు. అతని చేతిలో మృదంగం శివుని చేతిలోని ఢమరుకవలె మ్రోగింది. మనోహరి దురితస్థాయిని అందుకుంది. ఒళ్ళు మరచి నృత్యం చేసింది. ఆమె శరీరం శ్రీరామచంద్రునిచే మీటబడిన వింటినారివలె పడగలెత్తింది. చివరికి ఆమె అతని చేతుల్లో వాలింది. అప్పుడు గాని శాస్త్రికి తెలివి రాలేదు. తెప్పరిల్లి తను చేసిన పొరపాటు గ్రహించి, "ఏమిటిది మనోహరీ?" అన్నాడు.

"ఏమున్నది? మీరు చొక్కా తీసివేసి మృదంగం వాయిస్తే ఒక్కసారి చూడాలని వున్నది," అన్నది.

శాస్త్రి పైపంచె భుజాన వేసుకొని గది బయటకు నడిచాడు. వెనుక నుంచి మనోహరి కిలకిల నవ్వులు వినిపిస్తూ వున్నాయి. "శాస్త్రీజీ" అని పిలుస్తూ.

అతనికి ఆ రాత్రి నిద్రపట్టలేదు ఏం చేసేటట్టు? మనోహరి అంటే మహమ్మదల్లీసాహేబు గారికి చాలా యిష్టం. మొత్తం జనానాలో వున్న యువతులందరిమీదికంటే, ఆమెమీదే ఆయనకు ఎక్కువ మోజు. ఈ సంగతి అందరికీ తెల్సు. హఠాత్ అయిన మనోహరి తనమీద ఏమేమి కొండేలు చెపుతుందో! మహమ్మదల్లీగారికి కోపంవస్తే ఎంత కఠినంగానైనా ప్రవర్తించగలరని అతనికి తెలుసు. తన గతి ఏం కానున్నదో!

పదిరోజులు కొలువుకు సెలవుపెడితే తన అపరాధం రూఢి అవుతుందేమోనని భయంవేసింది. రెపరెప కొట్టుకుంటున్న మనస్సును చిక్కబట్టి అలాగే కొలువుకు వెళ్ళాడు. వారం రోజులవరకు అంతా మామూలుగానే జరిగింది. మహమ్మదలీ సాహేబుగారు తనతో వేదాంత చర్చలు చేస్తూనే ఉన్నారు. తమ కుటుంబ పరిస్థితులు చెపుతూనే వున్నారు.

"మొన్న తండ్రిగారు నన్నెందుకు పిలిపించారో తెలుసా శాస్త్రీజీ?"

"సెలవియ్యండి హుజూర్," అని నసిగాడు శాస్త్రి.

"మామూలు పాటే శాస్త్రీజీ. ఖర్చు తగ్గించుకోమన్నారు."

"తమురేమన్నారు హుజూర్?"

"మామూలుపాటే శాస్త్రీజీ. వీల్లేదన్నాను. నా స్వంత ఖర్చులు తగ్గించుకుంటానన్నాను. పరివారాన్ని మాత్రం తగ్గించడానికి వీల్లేదన్నాను. తగ్గించి ఇంటికి పంపితే వాళ్ళ జీవనోపాధి ఎలా అని అడిగాను. ఇన్నాళ్ళూ, మనలను కనిపెట్టుకొని వున్నవాళ్ళను వీధుల్లోకి తోలటం, వాళ్ళు తిండిలేక అలమటిస్తూ వుంటే పట్టనట్లు చూస్తూ వూరుకోవటం మన వంశానికి శ్రేయస్కరం కాదు అన్నాను. ఎన్నడూ నేను వారి మాటకు ఎదురు చెప్పలేదు శాస్త్రీజీ. ఆనాడు మాత్రం మాటకు మాట అనేశాను," అన్నారు సంతోషంగా భుజాలు తాటిస్తూ.

"తండ్రిగారు ఏమన్నారు హుజూర్?"

"నేను చెప్పిందంతా శ్రద్ధగా విని, తగ్గించక తప్పదు అన్నారు. అప్పుడు నేనేమన్నా ననుకున్నావు శాస్త్రీజీ?"

"ఏమన్నారు హుజూర్?"

"ఇది కోమట్లు చెయ్యవలసిన పని మహమ్మదలీ వంశానికి చెందిన సుల్తానులు చెయ్యవలసిన పనికాదు అన్నాను. దాంతో శాస్త్రీజీ! తండ్రిగారు నిర్విణ్ణులై కూర్చునిపోయారంటే నా మాట నమ్ము. ఆపట్న నేను ఒచ్చేశాను."

శాస్త్రికి అసలే భయంగా వుంది ఏ మాటంటే ఏమవుతుందో అని. "చిత్తం హుజూర్" అని వూరుకున్నాడు.

మహమ్మదలీ సాహేబుగారు, కూర్చున్నవారు కూర్చున్నట్లుగా దిగ్గున లేచి, "ఇవ్వాళ నాకు చాలా ఉల్లాసంగా వుంది శాస్త్రీజీ. ఖైర్వా వరసలు వాయించు," అన్నారు

మామూలుగా శాస్త్రీజీ మృదంగం ప్రారంభించాడు. మామూలుగా వింటూ కూర్చున్నాడు హుజూర్. మామూలుగా తలుపుదగ్గరకు జేరింది మనోహరి. మనోహరి, జరిగిన విషయం ఏ రూపంలోనూ హుజూర్‌కి చెప్పలేదని నిశ్చయించుకొని మనస్సులో వందనశతా లర్పించాడు శాస్త్రి.

కాని మరునాడు కొలువుకి రాగానే, మేనేజరు పిలిపించి తనకు ఖరారైన ఒక ఫిర్యాదు చూపించాడు శాస్త్రికి. అది శాస్త్రిమీద నీలకంఠశర్మ ఇచ్చిన ఫిర్యాదు. నీలకంఠశర్మ శాస్త్రికి ముందు హుజూరువారికి సన్నిహితంగా వుంటున్న ఉద్యోగి. శాస్త్రి వొచ్చిన తరువాత హుజూర్‌వారి దగ్గర తన ప్రాముఖ్యత తగ్గిందని శాస్త్రిమీద కక్షపట్టి ఉన్నట్టువంటివాడు. శాస్త్రికీ మనోహరికీ మధ్య జరిగిన సంగతి ఆయనకు ఎట్లా తెలిసిందో, చిలవలు పలవలుగా వర్ణించి మేనేజరుకి ఒక ఫిర్యాదు రాసిఇచ్చాడు. తారీఖు ఉదహ

(యువ 1960 జనవరి సంచిక నుంచి)

నా భార్య ఎదురు తెన్నులు చూస్తూంటుంది నా కోసం.

రించి ఆనాడు శాస్త్రీ మనోహరీ మాంసం తిని, మద్యం తాగి, క్రీడించారని అ ఫిర్యాదు సారాంశం.

అది చదువుకొని శాస్త్రి వొణికి పోయాడు. "ఒట్టిది హుజూర్ ఒట్టిది. గాయత్రి పట్టుకు చెపుతున్నాను." అన్నాడు.

"వొట్టిదే. ఆ సంగతి నాకూ తెలుసు. మనోహరికి కావలసివొస్తే ఒకక్క బ్రాహ్మడివి నీకంటే ఎవ్వరూ దొరకక్క పోయారా? కాని హుజూరు వారివద్ద వొట్టిదని నిరూపించటం ఎలా? వారు వొట్టిది అనుకుంటే వొట్టిది; గట్టిది అనుకుంటే గట్టిది. అందులో వారికి మనోహరి అంటే ఇష్టం. ఏమి కాను న్నదో ఏమో! నిన్ను ప్రవేశ పెట్టినందుకు ఈ పాపం నామీద విరుచుకుపడుతుందో ఏం ఖర్మో. ఏమన్నా కానీ రేపూట హుజూర్ వారికి ఈ కాగితం పంపించక తప్పదు. నువ్వెళ్ళి కనపడు." అన్నాడు మేనేజరు.

శాస్త్రి గుండెల్లో రాయిపడింది. తన ఉద్యోగం ఊడినట్లే భావించాడు. శిక్షించటం అనేది వొస్తే కొరడా దెబ్బలదాకా వెళ్ళవచ్చు. ఇటువంటి విషయాల్లో తను ఎన్ని చెప్పుకుంటే మాత్రం హుజూర్ మనస్సుకు ఎక్కుతుంది? ఏమీ తోచక అటూ ఇటూ తిరిగి, ఎనిమిది గంటలకు వెళ్ళాడు, హుజూర్ దర్శనార్థం. అప్పటికి కాగితం హుజూర్ దగ్గరకు వెళ్ళి ఉంటుందని అతనికి తెలుసు.

అతన్ని చూడగానే, "రా శాస్త్రీజీ" అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

"హిందూ అవతారాలన్నిటిలోకి నాకు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ బాగా నచ్చాడు శాస్త్రీజీ." అన్నారు.

"చిత్తం హుజూర్, వారు సాక్షాత్తూ భగవంతులు." అన్నాడు శాస్త్రి.

"నువ్వు పొరపాటు పడుతున్నావు శాస్త్రీజీ. అందరు అవతార మూర్తులకు వలె వారిలోనూ భగవదంశ ఎక్కువగా వుంది. అంతే. వారు రక్తిలోనే విరక్తిని చూశారు. రక్తిని వొదులుకొనీకాదు; రక్తి ద్వారానూ కాదు. రక్తిపట్ల వుండే వ్యామోహాన్ని రద్దుచేసుకోటానికి రక్తిని అలవాటుచేసుకోవటమే ఉత్తమ మార్గమని శ్రీకృష్ణపరమాత్మ జీవితం హెచ్చరిస్తూ వుంది. ఏమంటావు శాస్త్రీజీ?" అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

శాస్త్రి ఏమంటాడు? హుజూర్ ఈ విషయం ఎందుకు ప్రస్తావిస్తున్నదీ తెలియక తికమకపడుతూ చేతులు జోడించి నిలబడ్డాడు. తన సంగతి కాదు గదా! తన్ను ఎత్తిపొడవటంలేదు గదా!

ఏదయినా అడగ్గానే ఏదో వొక సమాధానం చెప్పకపోతే హుజూర్‌కి కోపం వస్తుంది. అందుకని "తమరు చెప్పిన విధంగా కాకపోతే శ్రీకృష్ణపరమాత్మ పదహారువేల మంది గోపికలతో ఉండటానికి అర్థం చెప్పుకోలేం హుజూర్" అన్నాడు.

"సెహబాష్ శాస్త్రీజీ, బాగా చెప్పావు. నేను చెప్పినమాట స్వానుభవం మీద చెప్పినమాట శాస్త్రీజీ. నాకీనాడు ఏ స్త్రీ మీదా వ్యామోహం లేదంటే, నాకున్న జనానాయే కారణం. నా కిప్పుడు స్త్రీమీదే కాదు అభిజాత్యంమీదే వ్యామోహం లేదు. వ్యామోహం అనేది అందని వస్తువుమీద వుంటుంది. గోప్యంగా వుండే వస్తువుమీద వుంటుంది. ఆ వ్యామోహం పోగొట్టుకోటానికి ఆయా వస్తువులను లభ్యపరచుకోవటమే ఉత్తమ మార్గం." అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

"చిత్తం హుజూర్." అని గొణిగాడు శాస్త్రి.

అంతలో మహమ్మదల్లీ సాహేబు గారు ఆలోచనలో పడిపోయారు. మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ నిద్రపోవటం, ఆలోచనలో పడిపోవటం వారికి మామూలే. వారికి అసలు విషయం ప్రస్తావించే అవకాశం లేదని గ్రహించాడు శాస్త్రి. లోపల వేదన సుళ్ళుకట్టి తిరుగుతూవుంది. భరించటం అతనికి అశక్యమైంది. తనకు తానుగానే కదిలించి హుజూర్ మనస్సును తెలుసుకోవాలనుకున్నాడు. కాలం గడిచినకొద్దీ సాక్ష్యాలూ, మరికొన్ని అపవాదులూ హుజూర్ వారి చెవినిపడటం జరుగుతుందని అతనికి తెలుసు. అతనికి భయం.

"హుజూర్, నామీద వొక ఫిర్యాదు వొచ్చిందని విన్నాను." అన్నాడు విషయం వుట్టిపడేటట్లు.

"అవును శాస్త్రీజీ! నువ్వు చేసిన పని ఏమంత మంచిదికాదు. అందులో మనోహరి అంటే నాకు మనస్సని నీకు తెలుసు గదా! విశ్వాసపాత్రులు చెయ్యవలసిన పని కాదిది," అన్నారు మహమ్మదలీ సాహెబుగారు.

"నే నే పాపం ఎరుగను హుజూర్!" కంటతడి పెట్టుకుంటూ చెప్పాడు శాస్త్రి.

"దీనికి నీ మాటే గదా సాక్ష్యం శాస్త్రీజీ!"

"ఇటువంటి విషయాల్లో వేరు సాక్ష్యాలు ఏముంటయ్ హుజూర్?"

"నీవే అపరాధివి. నీవే సాక్షివి. బాగుంది శాస్త్రీజీ. సర్వం ఆ పరబ్రహ్మ స్వరూపమే అని చెప్పటానికి మంచి తార్కాణం." అని వెంటనే నీలకంఠ శర్మను పిలిపించారు.

"శర్మాజీ, ఈ ఫిర్యాదు చేసింది మీరేనా?"

"చిత్తం హుజూర్," అన్నాడు శర్మ.

"ఇందులోని విషయాలు నిజమేనా శర్మాజీ?"

"అక్షరాలా నిజం, హుజూర్."

"ఆనాడు శాస్త్రీజీ మనోహరీ కలిసి మాంసం తిన్నారు; మద్యం త్రాగారు; క్రీడించారు. ఇదే గదూ నువ్వు చెప్పేది శర్మాజీ."

"అంతేకాదు హుజూర్. సర్కారు వారు ప్రత్యేకంగా వాడుకునే అత్తర్లు వాడారు. సర్కారువారు ప్రత్యేకం ధరించే పూలమాలలు ధరించారు."

"సరే," అన్నారు మహమ్మదలీ సాహెబుగారు. ఇక శాస్త్రిని ఏమీ అడగ లేదు. శాస్త్రి పడబోయే పిడుగుకు బ్రద్దలవటానికి సిద్ధపడుతున్నాడు.

మహమ్మదలీ సాహెబుగారు, జనానా హెడ్ నౌకరుని పిలిపించారు.

"మనోహరి ఎక్కడుంది?" అని అడిగారు.

"ఆమె గదిలోనే వుంది సర్కార్," అన్నాడు హెడ్‌నౌకరు.

"ఆమె గదిలోకి నేను తినే మాంసం, నేను త్రాగే మద్యం తీసుకొనివెళ్ళి పెట్టు. ప్రతిదీ పుష్కలంగా వుండాలి."

"చిత్తం హుజూర్." అని హెడ్ నౌకరు వెనుతిరిగాడు. వెనుతిరిగిన అతన్ని మళ్ళీ పిలిచి. "నేను వాడే అత్తర్లూ, పూలమాలలూ కూడా ఆమె గదిలో పెట్టు. ఆమెను చక్కగా అలంకరించుకొని వుండమను," అన్నారు మహమ్మదలీగారు.

"చిత్తం హుజూర్," అని వెళ్ళిపోయాడు హెడ్‌నౌకరు.

"శాస్త్రీజీ!" అని గద్దించి, "నువ్వు తక్షణం మనోహరి గదికి వెళ్ళు. అక్కడ మాంసం వుంటుంది, మద్యం వుంటుంది, అత్తర్లు వుంటై; పూలమాలలు వుంటై, ఆమె గదికి నేను వెళ్ళేటప్పుడు ఏమేమి ఉంటయ్యో అవన్నీ వుంటై. ఆమె నన్ను ఆహ్వానించేటప్పుడు చేసుకునే అలంకారాలన్నీ చేసుకొని వుంటుంది. ఆమె గది ప్రవేశించి అక్కడవున్న వస్తువు లన్నిటినీ సేవించి, అత్తరు పులుముకొని పూలమాలలు ధరించి, ఆమెపట్ల నేను ఆ సమయంలో ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తానో ఆ విధంగా ప్రవర్తించు; వెళ్ళు" అన్నాడు.

శాస్త్రి నిలువుగ్రుడ్లు వేసి, వొణికిపోతూ, "హుజూర్" అని ఏదో మనవి చేసుకోబోయాడు.

"ఇది నా హుకుం శాస్త్రీజీ," అని గద్దించారు మహమ్మదలీ సాహెబుగారు.

శాస్త్రి గజగజ వొణుకుతూ, అధోముఖుడై మనోహరి గదికి బయలుదేరాడు.

అతను అటు తిరగ్గానే మహమ్మదలీ సాహెబుగారు బిగ్గరగా నవ్వుతూ, "ఇప్పుడేమంటావు శర్మాజీ," అని అడిగారు నీలకంఠ శర్మని.

ఏమంటాడు నీలకంఠం శర్మ?

* * *

ఇంతవరకు మహమ్మదలీ సాహెబుగారికీ తమకూ వున్న పరిచయాన్ని నాకు చెప్పి, "వారి దగ్గర చాలా మంచి లక్షణాలు వున్నయి. వారికి కాకరకాయ వేపుడూ, కుమ్ములో పెట్టిన దోసకాయ పచ్చడీ అంటే చాలా ఇష్టం. కావలసినప్పుడల్లా నన్ను అడుగుతుండేవారు. నేను మా ఆవిడతో వాటిని చక్కగా చేయించి తీసుకువెళ్తుండేవాణ్ణి." అని కంట తడిపెట్టుకున్నాడు వెంకటరమణ శాస్త్రి.

కథంతా విన్న తరువాత, అతను కంట తడిపెట్టుకోవటంలో అర్థంవున్నదని నేను గ్రహించాను. కాని నాకు వొక విషయం తెలుసుకోవాలని కుతూహలం కలిగింది.

"అయితే శాస్త్రీ, నువ్వు మనోహరి గది ప్రవేశించి ఆమెపట్ల, మహమ్మదలీ సాహెబుగారు ప్రవర్తించినట్లు ప్రవర్తించావా?" అని అడిగాను.

"తప్పేదేముంది? హుజూర్ వారి హుకుం అనుష్ఠించకపోతే ఉద్యోగం నిలుస్తుందా? పొట్ట గడుస్తుందా?" అని సమాధానం చెప్పాడు శాస్త్రి. చెప్పి కాసింత పొడుం వ్రేళ్ళతో తీసుకొని, నాకు కొంచెం అందించి వొకపట్టు పట్ట మన్నాడు. తాను ఘాటుగా పీల్చి వ్రేళ్ళు విదిలించుకున్నాడు.

యువ 1960 అక్టోబర్ సంచిక నుంచి